

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics; 2015, 8 (173): 19-25

УДК 368.013:368.5

JEL G22

DOI: dx.doi.org/ 10.17721/1728-2667.2015/173-8/3

М. Малік, д-р екон. наук, проф.

Г. Гудзь, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ОРГАНІЗАЦІЯ СТРАХОВОГО ЗАХИСТУ У АГРАРНОМУ ПІДПРИЄМНИЦТВІ – ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Сільськогосподарське виробництво і дохід від сільського господарства пов'язаний з низкою ризиків. В даній статті розглянуті особливості і характеристики систем агостраховання, що впроваджені в зарубіжних країнах. Проаналізовані можливі форми за якими здійснюється державна підтримка агостраховання. Охарактеризовано учасників систем агостраховання та основні заходи, що передбачені даними системами страхування.

Ключові слова: страхування, агостраховання, сільськогосподарські ризики, субсидування, страхова послуга.

ВСТУП. З метою надання підтримки по збереженню фінансової стійкості сільськогосподарських товаровиробників найбільш ефективним методом є державне стимулювання розвитку сільськогосподарського страхування (агостраховання), яке полягає в компенсації частини страхового внеску сільськогосподарським товаровиробникам за договорами страхування і регулювання умов страхування. Державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників зі страхування їх майна надається в багатьох розвинених країнах (США, Канада, Іспанія та ін.), Завдяки якій досягнутий високий рівень розвитку страхування в сільськогосподарській галузі економіки. В Україні сільськогосподарське страхування, а саме страхування сільськогосподарських культур, також проводиться з державною підтримкою, однак його розвиток характеризується повільними темпами. Проблеми розвитку агостраховання та шляхи їх вирішення визначають актуальність дослідження даної проблематики.

Сільське господарство є запорукою продовольчої безпеки держави. Система страхування повинна надавати сільським товаровиробникам фінансову підтримку. Враховуючи, що збитки аграрного сектора торкаються не лише інтересів самих товаровиробників, а і держави в цілому, виникає необхідність створення підґрунтя для значної підтримки сільського господарства державою. Значна підтримка може бути здійснена через субсидування державою товаровиробників або страховиків у операціях страхування.

Метою статті є узагальнення досвіду зарубіжних країн в організації страхового захисту в аграрному підприємстві та виявленні основних особливостей з метою ефективного використання в українській практиці.

Завданням даної статті є виявлення особливостей організації страхового захисту в аграрному підприємстві.

Об'єктом дослідження є досвід зарубіжних країн у організації страхового захисту в аграрному підприємстві.

Предметом дослідження є організація страхового захисту на аграрних підприємствах.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ. Різні аспекти найбільш актуальних проблем сільськогосподарського страхування розглянуті в наукових публікаціях таких вітчизняних дослідників, як: М.М. Александрова, О.Ф. Філонюк, І. Фисун.

Також, дослідженням даної проблематики займалися такі зарубіжні вчені, як: Г. Карпентер, О. Махул та ін.

Використано матеріали аналітичних, статистичних оглядів страхового, сільськогосподарського ринку США, законодавчих аспектів ведення агостраховання Канади, Іспанії, Португалії та ін., а саме, дані Федеральної корпорації страхування врожаю (США), Агросегуро (Іспанська група страхових компаній) та ін.

Значний внесок у створення ефективної системи агостраховання з активною участю держави в Україні зробле-

ний Міжнародною фінансовою корпорацією (IFC, Група Світового банку). В даному проекті висвітлюється міжнародний досвід побудови системи агостраховання та описані можливі варіанти участі держави у страхуванні.

Консалтингова компанія "Cargemini" кожного року презентує щорічник "Світовий страховий звіт" (World Insurance Report), в якому надається аналіз інформації по видам страхування у розрізі країн. Зокрема, для даного дослідження використана інформація, щодо деяких технічних показників по агострахованню у США.

Слід зазначити, що в даний час в економічній літературі приділяється велика увага проблемі розвитку сільськогосподарського страхування. Але, питання його розвитку з урахуванням застосування досвіду зарубіжних країн у організації страхового захисту сільськогосподарського виробництва не досліджені у повній мірі.

У зв'язку з цим виникає необхідність проведення глибокого дослідження теоретичних і практичних аспектів ведення сільськогосподарського страхування за зарубіжним досвідом.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ. Методологічною базою дослідження виступає метод порівняльного аналізу стану розвитку агостраховання у розвинених країнах, їх законодавчих основ, регулюючих норм діючої практики в агострахованні, аналіз існуючих теоретичних поглядів на фінансовий механізм державної підтримки сільськогосподарського страхування.

У ході дослідження використовувалися загальнонаукові методи і прийоми: метод логічного аналізу, метод системного, теоретичного і практичного матеріалу, методи порівняння, групування та аналогій.

Важливою складовою дослідження даної проблематики, став пошук відповіді на питання: "Чому державі необхідно підтримувати сільськогосподарське страхування?". Визначено, що ринкові та регуляторні перешкоди, що постають перед аграрними підприємствами, часто виправдовують державне втручання в забезпечення сільськогосподарського страхування. Державі слід виявляти і вирішувати дані перешкоди, коротко описані нижче, щоб допомогти господарствам покращити їх діяльність з управління ризиками за рахунок потенційно рентабельного фінансового інструмента, такого, як страхування.

Перешкоди, з якими зіштовхуються аграрні підприємства:

1. **Системний ризик.** Одним з центральних аргументів для державного втручання у забезпечення, управління та нагляд за сільськогосподарськими страховими програмами є наявність системного ризику (тобто, ризик, який впливає на велику кількість учасників ринку одночасно). Системний компонент сільськогосподарських ризиків може генерувати значні втрати в

портфелі страховиків, що здійснюють сільськогосподарське страхування. Ймовірно максимальні втрати при катастрофічних ризиках, які відбуваються раз на сто років, можуть перевищувати середні очікувані втрати у декілька разів і серйозно вплинути на платоспроможність страхових компаній. Державне втручання може бути виправдане, тому що жоден перестраховик або пул перестраховиків не має потенціалу, щоб покрити таку велику відповідальність, коли ризики може бути важко диверсифікувати.

2. *Асиметричність фінансової інформації.* Існує дві важливі інформаційні проблеми, які не вносяться в програми страхування – це несприятливий вибір та моральний ризик. Вони тісно пов'язані з труднощами у вимірюванні ризиків і моніторингу поведінки фермерів. Для страховиків може бути дуже важко виміряти ризики, зібрати відповідні дані, а також створювати і забезпечити дотримання принципів андеррайтингу. Ці труднощі можуть привести до високих, іноді непомірно, трансакційних витрат, які перешкоджають розвитку ринку приватного страхування.

Держава повинна відігравати значну роль у зниженні інформаційної асиметрії. Розробка і контроль за сільськогосподарськими і погодними базами даних може допомогти страховикам правильно спроектувати і визначити тарифи за програмами сільськогосподарського страхування, тим самим зменшуючи несприятливий вибір.

3. *Обмежений доступ до міжнародних ринків перестраховання.* Доступ до міжнародного ринку перестраховання часто обмежений для країн, що розвиваються, особливо для спеціалізованих напрямів, таких як агрострахування. В останні роки, сільськогосподарські перестраховальники і брокери показали зростаючий інтерес у розвитку свого бізнесу в країнах з низьким і середнім рівнем доходу, особливо в таких великих країнах, як Китай та Індія. Невеликі країни з набагато меншою кількістю можливостей для бізнесу можуть мати більше труднощів із залученням цих міжнародних компаній.

4. *Інфраструктура ринку сільськогосподарського страхування.* Важливою виробничо-збутовою перешкодою для надання сільськогосподарського страхування в країнах, що розвиваються, є відсутність інфраструктури підтримки сільськогосподарського страхування. Держава може створити умови, такі як сільськогосподарські та погодні бази даних і моделювання впливу ризиків на сільськогосподарські культури, що забезпечують внутрішніх страховиків надійними даними та кількісними інструментами для підвищення якості оцінки впливу ризику катастроф і, таким чином, провести актуальні актуарні розрахунки для страхових продуктів.

5. *Відсутність страхової культури.* Зазвичай, причиною низького попиту на сільськогосподарське страхування в країнах, що розвиваються, є обмежене розуміння її переваг. Страхування часто сприймається як нежиттєздатна і не рентабельна інвестиція, тому що внески збираються щороку, але відшкодування виплачуються набагато рідше.

6. *Законодавчі перешкоди.* Регулюючі структури, що регулюють страхові ринки в країнах з низьким і середнім рівнем доходу, як правило, недостатньо розвинені. В результаті, розвитку нормативно-правової бази, в деяких випадках збільшилося проникнення страхування, у тому числі сільськогосподарського страхування. Інноваційні сільськогосподарські страхові продукти, такі як індексні продукти (на основі страхування врожаю або погодних даних) страхування врожаю, потребують сприятливої нормативно-правової бази.

Також, потребує відповіді питання: "Що ми можемо дізнатися проаналізувавши міжнародний досвід?".

У 2008 році Світовий банк провів опитування, щодо застосовуваних сільськогосподарських страхових програм у 65 країнах, що охоплюють 52 відсотки країн з високим рівнем доходу, 69 відсотків із середнім рівнем доходу і 50 відсотків країн з низьким рівнем доходів, які, як відомо, пропонують деякі форми сільськогосподарського страхування. Основними завданнями дослідження було узагальнення міжнародного досвіду державного і приватного сільськогосподарського страхування в розвинених країнах і країнах, що розвиваються та вивчити різні способи, в яких уряди держав підтримують або не підтримують сільськогосподарське страхування.

Держава повинна ретельно проаналізувати фінансові наслідки підтримки програм сільськогосподарського страхування, зокрема такі, де витрати не можуть бути стійкими у довгостроковій перспективі. Субсидії на страхові премії повинні бути ретельно розглянуті, тому що вони можуть створити умови, коли для фермерів буде стимул інвестувати в наперед збиткові сільськогосподарські роботи. Коли ринкова інфраструктура не розвинена, технічна підтримка має стати основною та мати за мету надання спеціалізованих послуг страховим компаніям. Це об'єднання повинно мати підтримку від уряду, страховиків та перестраховиків. Це може бути або уповноважений державний орган або окрема державна страхова компанія (наприклад, аграрний пул або державний (монопольний) страховик).

Цілі блоку технічної підтримки будуть включати наступне:

- Створення експертного центру, здатного підтримувати розвиток і розширення масштабів сільськогосподарського страхування.
- Становлення команди фахівців з агрострахування, завдання яких надавати технічну підтримку страховиків у андеррайтингу, розробки продукту, ціноутворення, постачання продукції, врегулювання збитків і так далі.
- Створення та керування централізованою базою даних сільськогосподарської та погодної статистики, і зробити базу даних доступною для фахівців та практиків.
- Сприяння обміну досвідом серед страхових компаній і доступ до кращої міжнародної практики в рамках навчальних курсів, посібників, та інше.

РЕЗУЛЬТАТИ. Унікальною є кожна система страхування, що застосовується у різних країнах. В першу чергу це пов'язано з тим, що дані системи формуються тривалий час з урахуванням багатьох специфічних факторів. Узагальнюючи досвід, що напрацьований в міжнародній практиці, можна виділити найбільш вживані моделі страхування в сільському господарстві – американська та європейська. Особливістю американської моделі – широка участь держави в підтримці страхування сільськогосподарських ризиків, товаровиробників, продукції. Головним елементом підтримки є надання субсидій та компенсацій на оплату частини страхової премії, що дозволяє зменшити вартість страхування для виробників сільськогосподарської продукції, а відтак, і забезпечити масовий характер сільськогосподарського страхування [5].

Європейська модель характеризується як приватна, в якій рівень втручання держави мінімальний. Страхувальники купують страховий поліс за повною ціною. Страхові компанії реалізують страхові продукти високої якості, які можуть бути продані. До таких страхових продуктів відносяться продукти та програми по страхуванню окремих ризиків, а мультиризикове страхування не користується попитом широкого загалу страхувальників через його високу ціну. Винятковою є модель побудови системи страхування сільськогосподарських культур в Іспанії. Дана модель поєднує риси американ-

ської та європейської, є змішаною. В її основу покладено узгодженість інтересів страховика, страхувальника та державного адміністратора [2].

Нижче, наведений досвід розвинутих країн Північної Америки, Європи та найближчих сусідів України (табл.1.1 – 1.4).

Таблиця 1.1. Системи страхування аграрних ризиків у країнах Північної Америки*

Країна	Учасники системи агрострахування	Основні заходи, передбачені системою страхування аграрних ризиків
США	<ul style="list-style-type: none"> – Федеральна корпорація страхування врожаю (Federal Crop Insurance Corporation) Департаменту сільського господарства; – страхові компанії; – товариства взаємного страхування ризиків (Agriculture Financial Services Corporation). 	Забезпечення виконання Федеральної програми страхування врожаю, яка включає: <ul style="list-style-type: none"> – перерахунок страховикам із федерального бюджету за фермерів 60% страхових премій; – забезпечення додаткового страхового покриття фермерам, які беруть участь у Федеральній програмі страхування врожаю; – контроль організації перестраховування; – забезпечення перестраховування понад 40% ризиків агропромислового комплексу за кордоном.
Канада	<ul style="list-style-type: none"> – Державна корпорація страхування аграрних ризиків (Agriculture Financial Services Corporation); – страхові компанії; – товариства взаємного страхування 	Забезпечення виконання Державної програми страхування аграрних ризиків: <ul style="list-style-type: none"> – субсидовані заощадження для фермерів; – виконання програми забезпечення доходів ; – перестраховування понад 40% агроризиків за кордоном.

*Джерело: складено автором на основі джерел [2,5].

Провідні позиції в світі за рівнем розвитку сільськогосподарського виробництва займають США. Стабільність забезпечує вдала державна політика, спрямована на підтримку аграріїв, а також ефективна співпраця державного і приватного секторів. Прикладом успішного партнерства може послужити досвід агрострахування, який не тільки орієнтується на довготривалий успіх, а й забезпечує його. Перші спроби участі держави в у підтримці сільськогосподарського виробництва розпочалися 30 років тому. Місцеві фермери однозначно визнають, що агрострахування має для них величезне значення. Страховий захист від ризиків пов'язаних зі змінами природних умов дозволяє вберегти господарство від фінансової катастрофи і відновити бізнес [3].

Уряд і приватні страхові компанії мають зобов'язання, що узгоджені федеральним законом про агрострахування, а також детально викладені в стандартному "Договорі про перестраховування". Кожна компанія, якій наданий дозвіл на продаж полісів агрострахування, зобов'язана укласти такий договір з урядом.

Затверджених постачальників страхових послуг в США лише 19, але в них працюють близько 20 000 агентів та оцінювачів збитків. Компанії виконують наступні завдання: продають страхові поліси, збирають страхові премії, визначають розмір збитків та виплачують грошові компенсації при настанні страхового випадку.

Федеральний уряд займається "стратегічними" питаннями, граючи більш значну роль, ніж звичайний пасивний "регулятор". Перш за все воно керує і фінансує програму за допомогою відповідних державних корпорацій та агентств. Саме уряд затверджує перелік компаній, які беруть участь в програмі; воно розробляє страхові продукти та визначає ставки страхових премій, визначає правила андеррайтингу та процедури врегулювання втрат, здійснює нагляд за дотриманням прав і бере участь у проведенні освітніх заходів [5].

Поліси агрострахування найбільшу популярність придбали в тих штатах, які спеціалізуються на вирощуванні кукурудзи, пшениці і сої. За результатами 2013 року кількість укладених договорів склала 1,2 млн. полісів. Близько 80% з них припали саме на згадані культури [10].

В США існують сотні страхових продуктів, чи не для кожної культури розроблено свій страховий продукт з усім набором необхідних документів і відповідних актуарних розрахунків. У 2007 році були запроваджені ще два нових продукти страхування – для пасовищ і фуражних

культур. Один з них гарантує відшкодування збитків через низький кількості опадів у певній географічній зоні, інший – через низький індексу вегетації за супутниковими даними [2]. Поява нових страхових продуктів сприяло значному збільшенню площ під страхування врожаю. У 2013 році їм було охоплено 290 млн. акрів землі, що складає більше 80% площ під головними культурами.

У Канаді, країні, що має велику кількість розвинених сільськогосподарських підприємств, агрострахування існує понад 60 років. Агрострахування є добровільним видом страхування для виробників. Уряд Канади здійснює фінансування кількох програм у рамках комплексної масштабної програми з управління ризиками в аграрному секторі. Частиною загальної програми з управління ризиками є субсидії з агрострахування, що виплачуються федеральним урядом і урядами провінцій. На основі п'яти провінцій були засновані так звані "королівські корпорації" з агрострахування, що працюють як звичайні приватні компанії (на ринкових засадах). Королівські корпорації при виникненні надзвичайних ситуацій можуть одержувати фінансову підтримку від урядів. Підтримка надається на поворотній основі. Інші провінції запустили програми субсидованого страхування порівняно нещодавно, а послуги надаються спеціальними підрозділами міністерств сільського господарства провінцій [2].

Особливістю надання страхових продуктів з агрострахування є те, що приватні страхові компанії в Канаді продають продукти тільки від поіменованих ризиків (град, вогонь), мультиризикове страхування доступне лише через державні компанії. Усі процедури з субсидованого агрострахування самі, включаючи маркетинг, укладення договорів, огляди й процедури врегулювання збитків виконують королівські операції.

Необхідно зауважити, що програма субсидованого агрострахування в Канаді була запущена в середині ХХ століття. Після Другої світової війни в країні страховий сектор був розвинений недостатньо та деякі компанії або відмовлялися надавати послуги з мультиризикового страхування, або не могли надати послуги потрібної якості. Це стало однією з причин, чому уряд Канади прийняв рішення розбудовувати систему субсидованого агрострахування через королівські корпорації. Швидше за все, якби в Канаді приватні страхові компанії були більш розвинені в середині ХХ століття, то ця країна обрала б модель, яка в цей час впроваджена в США. Проте, саме це і зробило систему здійснення

страхування сільськогосподарських ризиків в Канаді оригінальною на весь світ. З розвитком цього виду страхування, вона повністю виправдала себе, і країна

знаходиться на перших позиціях у світі за рівнем розвитку страхування сільськогосподарських ризиків [2].

Таблиця 1.2. Системи страхування аграрних ризиків у країнах Європи*

Країна	Учасники системи агрострахування	Основні заходи, передбачені системою страхування аграрних ризиків
Португалія	Система "державного та приватного партнерства"	Держава: субсидії фермерам на страхування та організація перестрахування. СК: розроблення програм страхування та контроль за їх виконанням; відшкодування частини ризиків, не відшкодованих державою.
Італія, Франція, Австрія, Німеччина	Система страхування під контролем держави та за участю товариств взаємного страхування (перехід до іспанської моделі агрострахування)	Страхові компанії: розроблення страхових продуктів зі страхування аграрних ризиків. Держава: контроль за здійсненням страхового та перестрахового захисту с/г товаровиробників.

*Джерело: складено автором на основі джерел [2,5,7].

У Португалії впроваджена ефективно працююча система, що покликана забезпечити тісний зв'язок держави та приватного сектору у страхуванні. Ключову роль відіграє держава, здійснюючи субсидії страхових премій та перестрахування.

У Португалії агрострахування здійснюється 22 приватними страховиками, а урядова підтримка включає [1]:

- розробка страхового законодавства;
- впровадження єдиних типових полісів;
- встановлення обов'язкового базового покриття для таких страхових випадків як град та пожежа;
- встановлення комбінованого покриття (за певним переліком);
- встановлення нормативних тарифів для розрахунку дотацій та премій;
- державні компенсації на частину страхових премій;

- державне перестрахування на умовах ексцеденту збитковості.

Приватне страхування сільськогосподарських ризиків переважає в Італії, Франції, Австрії. Кожна країна має свою систему надання субсидій страхових премій. Також, по-різному відбувається державне адміністрування страхування в сільськогосподарській галузі економіки. У Німеччині переважає приватний сектор в системі сільськогосподарського страхування, при цьому взагалі не передбачається ніяких державних субсидій в агрострахування. Але держава бере участь у розвитку системи агрострахування через: ефективне управління системою через розробку стандартних страхових продуктів, введення низки обмежень та встановлення технічних рамок роботи системи.

Таблиця 1.3. Система страхування аграрних ризиків з поєднанням американської та європейської моделі страхування у Іспанії*

Країна	Учасники системи агрострахування	Основні заходи, передбачені системою страхування аграрних ризиків
Іспанія	– Державне Агентство аграрного страхування при Міністерстві сільського господарства; – Консорціум Компенсації страхування та Головне управління страхування при Міністерстві економіки; – страховий аграрний пул (33 страхові компанії); – Федерація с/г кооперативів (4195 кооперативів)	Державне Агентство аграрного страхування: – затвердження щорічного урядового плану страхування агроризиків, який містить: 1) список видів сільськогосподарських культур, тварин і риб, які підлягають страхуванню; 2) розділ бюджетного фінансування страхування, який складається з агропромислового і фінансово-страхового аспектів. Страховий аграрний пул: допомога страховикам у здійсненні страхування аграрних ризиків. Федерація сільськогосподарських кооперативів: – захист інтересів членів кооперативів при агрострахуванні; – надання інформації учасникам.

*Джерело: складено автором на основі джерел [2,5,7].

Система аграрного страхування в Іспанії побудована на зацікавленості і, відповідно, взаємодії трьох основних учасників – сільськогосподарських виробників, страхових компаній та уряду.

Сільськогосподарські виробники зацікавлені в тому, щоб отримати страховий захист але, по-можливості, знизити її вартість. Страхові компанії хочуть надати страховий захист, але відчувають брак необхідної інформації та методологічних розробок для роботи з аграрним сектором. Зі свого боку, уряд, який переслідує державний інтерес, бажає створити умови для стабільної роботи аграрного сектора, тобто захистити виробника, але витратити на це якомога менше державних коштів. У такій ситуації виникає потреба в державній підтримці страхування, адже саме підтримка страхування, на протипагу прямим катастрофічним виплат з бюджету, дозволяє більш ефективно використовувати бюджетні кошти, тобто досягти більшого ефекту при менших витратах. Державна

підтримка страхування спрямована на подолання тих обмежень, які заважають розвиватися аграрному страхуванню в чисто ринкових умовах, отже, зосереджена на здешевлення страхування для сільськогосподарських виробників через механізм субсидування страхової премії та на надання інформаційної та методологічної підтримки страховим компаніям.

Взаємодія згаданих вище складових системи базується на дотриманні ними трьох важливих принципів [7]:

1. Прозорість інформації, тобто активний обмін достовірною інформацією між установами та організаціями, що представляють різні зацікавлені сторони.

2. Стабільність існування одних і тих же установ (Закон "Про страхування сільськогосподарських ризиків в Іспанії був прийнятий в 1978 році, і з того часу зміни у нього не вносилися).

3. Дух співробітництва між учасниками ринку аграрного страхування.

Центральні органи влади виконують в іспанській системі страхування три ключові функції:

- планування і загальну координацію системи, через Державне Агентство аграрного страхування (ENESA);
- державне перестраховування всередині країни, через Консорціум компенсації страхування;
- контроль за страховою діяльністю, через Генеральне управління страхування. Перше з цих установ підпорядковане Міністерству сільського господарства, два інших – Міністерству економіки та фінансів. Державне Агентство аграрного страхування (ENESA).

Державне Агентство аграрного страхування (ENESA) підпорядковане Міністерству сільського господарства Іспанії та здійснює від його імені такі функції:

1. Розробляє плани аграрного страхування;
2. Адмініструє державні страхові субсидії;
3. Збирає і надає в розпорядження інших учасників системи необхідну для здійснення їх діяльності інформацію;
4. Проводить дослідження життєздатності нових страхових продуктів.

Плани аграрного страхування розробляються Агентством на трирічний (так звані, головні страхові лінії) і річний (деталізовані страхові лінії) термін і потребують обов'язкового затвердження з боку Міністерства сільського господарства і Міністерства економіки Іспанії. В процесі розробки страхових ліній Агентство ENESA тісно співпрацює з усіма учасниками системи: збирає від них необхідну інформацію і забезпечує нею інших учасників, проводить дослідження життєздатності нових страхових продуктів і обговорює з учасниками системи їх результати, поширює (через об'єднання сільгоспвиробників) інформацію про страхування та існуючих страхових лініях. На рівні провінції Агентство має так звані територіальні комісії страхування, в яких над розробкою нових страхових ліній працюють представники Федерації сільськогосподарських кооперативів, які подають у робочу групу інформацію про існуючі потреби в страхуванні та беруть участь в переговорах щодо умов страхових полісів.

Серед всіх функцій, які виконуються Державним Агентством аграрного страхування, ключову роль відіграє функція адміністрування державної страхової субсидії, яка надається сільгоспвиробнику при страхуванні його ризиків. На підставі економічних розрахунків і багаторічного досвіду, іспанське уряд зробив однозначний висновок про те, що субсидування страхової премії є кращим інструментом підтримки доходів сільгоспвиробника, ніж пряма допомога держави у разі настання катастрофічних збитків. Всі страхові компанії, задіяні в страхуванні аграрних ризиків, об'єднані в страховий пул, який оформлений у вигляді акціонерного товариства під назвою "Агросегуро" (Іспанська група страхових компаній, що здійснюють комбіноване аграрне страхування). Страхові компанії-співстраховиків несуть відповідальність за страховими зобов'язаннями "Агросегуро" в межах вартості належних їм акцій. Кількість страхових компаній, що входять до "Агросегуро", а також їх частини в статутному капіталі компанії переглядаються щороку. Основне завдання "Агросегуро" – адмініструвати поліси так званого "комбінованого" аграрного страхування від імені страхових компаній.

Відповідно до цього завдання, "Агросегуро" виконує такі функції [5]:

1. Розробляє і здійснює адміністрування договорів страхування (полісів), включаючи проведення статистичних досліджень ринку та актуарних розрахунків, необхідних для розрахунку тарифів, а також безпосереднє ведення рахунків власників полісів;
2. Здійснює врегулювання збитку, включаючи прийняття звернень на отримання відшкодування, прове-

дення оцінки збитку, розрахунок та безпосередню виплату відшкодування;

3. Перестраховує свої ризики в Консорціумі Компенсації страхування;

4. Отримує на свій рахунок державну субсидію на покриття частини страхової премії;

5. Здійснює перестраховування на приватному міжнародному ринку від імені тих компаній, які висловлюють бажання брати участь в таких окремих програмах перестраховування;

6. Веде додаткову (не пов'язану безпосередньо з програмами страхування) діяльність на запит державної адміністрації, зокрема, проводить оцінку стану посівів, оцінку збитків, нанесених сільськогосподарським культурам ризиками, іншими, ніж ті, що покриваються страховими полісами. Страхова система забезпечує відшкодування збитків, завданих сільськогосподарському виробництву і лісовому господарству:

1. Неприятливими погодними умовами;
2. Захворюваннями та нещасними випадками з тваринами;
3. Лісовими пожежами.

В рослинництві основними сільськогосподарськими культурами, які підпадають під дію страхування, є пшениця, цитрусові, фрукти та виноград. Їх можна застрахувати від ризиків замороження, пожежі, повені, сильного дощу, граду, посухи, ураганного вітру, суховію, а також деяких особливих погодних ризиків для певних видів продукції. Тварин страхують на випадок смерті, обов'язкового забою і втрати спеціальних функцій. "Агросегуро" пропонує чотири види страхових продуктів для страхування сільськогосподарських культур [5]:

1. Індивідуальне страхування від поименованих ризиків. Такі продукти розробляються окремо для кожного типу культури і кожного ризику, і в цьому випадку встановлюється прямий зв'язок між ризиком і відсотком втрати врожайності внаслідок настання цього ризику;

2. Інтегральне страхування. Це страхування забезпечує покриття всіх погодних ризиків (мультиризик). Для розрахунку тарифу використовуються середні показники врожайності сільськогосподарської культури за певним районом;

3. Страхування від усіх ризиків. Цей вид страхування також забезпечує покриття всіх погодних ризиків. Його відмінність від інтегрального страхування полягає в тому, що для розрахунку тарифу береться індивідуальна врожайність сільськогосподарської культури по господарству;

4. Індексне страхування (індекс погоди). Індекс погоди використовується для страхування пасовищ і в бджільництві. Страхова виплата, яка здійснюється в цьому випадку, за своєю суттю є компенсацією на відтворення втрачених можливостей бізнесу. Так, зокрема, при страхуванні пасовищ виплачуються кошти на відгодівлю тварин.

Головним об'єднанням сільгоспвиробників, яке відіграє значну роль у розробці та поширенні страхових продуктів, є Федерація сільськогосподарських кооперативів Іспанії [2]. Федерація сільськогосподарських кооперативів виконує в системі аграрного страхування Іспанії дві важливі функції:

1. Від імені сільськогосподарських виробників приймає участь в переговорах щодо розробки нових страхових продуктів (ліній). На рівні провінцій представники Федерації працюють у робочих групах, утворених територіальними комісіями Агентства ENESA. Федерація є єдиним представником інтересів сільськогосподарських виробників, який має право вести офіційні переговори з ENESA щодо умов нових страхових продуктів;

2. Поширює серед сільськогосподарських виробників інформацію про нові страхові продукти.

Варто також окремо виділити функції сільськогосподарського кооперативу в системі аграрного страхування. Це, перш за все, такі функції [2]:

1. Сільськогосподарський кооператив, як юридична особа, укладає договір страхування з "Агросегуро" від імені

своїх членів. Це дозволяє гарантувати платоспроможність страховальника та краще захистити його інтереси;

2. Сільськогосподарські кооперативи є тією основою, на якій розвивається система взаємного страхування, адже саме кооперативи утворюють Товариства взаємного страхування.

Таблиця 1.4. Системи страхування аграрних ризиків у країнах, що межують з Україною*

Країна	Учасники системи агрострахування	Основні заходи, передбачені системою страхування аграрних ризиків
Польща	Приватна система страхування під контролем держави	Забезпечення функціонування Страхового гарантійного фонду для здійснення 100% виплат страхового відшкодування за договорами обов'язкового страхування відповідальності осіб, зайнятих сільським господарством.
Латвія	Міністерство землеробства; страхові компанії	Міністерство землеробства: – забезпечення субсидування страхових премій; – створення накопичувального фонду за участю держави, сільськогосподарських товаровиробників, та страхових компаній; – створення компенсаційного фонду за участю сільськогосподарських товаровиробників і держави

*Джерело: складено автором на основі джерел [2,5,7].

У Центральній та Східній Європі агрострахування залишається слабо розвиненим. Проте, найбільшого розвитку агрострахування набуло у Польщі. Польські страхові компанії застосовують найновіші фінансові технології, сучасний менеджмент і маркетинг. За чинним законодавством підлягають обов'язковому особистому соціальному страхуванню у касі громадського сільськогосподарського страхування. За ухилення від обов'язкового страхування польський рільник сплачує невеликі обов'язкові платежі: за відсутності страхового полісу цивільної відповідальності 60 злотих, за страхування будівель – 400 злотих. Обов'язковому страхуванню підлягають будівлі, що входять до складу господарства. Предметом страхування є врожай, багаторічні насадження в пору їх плодоношення і молоді насадження.

Останнім часом страховий ринок Латвії подолав кілька природних етапів розвитку. Страхові компанії розширюють спектр пропонованих послуг – від класичних до унікальних – як у страхуванні, так і в перестрахованні. Надійність та якість пропонованих страхових програм гарантують провідні іноземні страховики, які активно працюють на ринку через свої дочірні структури, а також великий латвійський капітал. Надійність латвійського страхового ринку забезпечується жорстким контролем з боку Комісії з ринку фінансів і капіталу Республіки Латвія.

ВИСНОВКИ. Аналіз досвіду страхування сільськогосподарських ризиків в зарубіжних країнах показує, що на всіх розглянутих страхових ринках держава виступає партнером страховим компаніям та здійснює фінансову підтримку, через субсидування страхових премій та у деяких випадках – покриває частину страхових виплат. На основі викладеного досвіду, існують дві моделі страхування сільськогосподарських ризиків: американська та європейська. Відповідно, вони сформовані за специфікою страхових ринків в кожній з країн, проте, Іспанія діє за змішаною моделлю, застосовуючи методи як і з американської, так і європейської моделей. Для України можна запропонувати наступні позиції, що використані в розглянутих країнах:

1. Приватно-державне партнерство (згідно європейської моделі) з мінімальним рівнем державного втручання;

2. Створити експертний центр, що дозволить розвивати і розширювати масштаби сільськогосподарського страхування;

3. Створити централізовану базу даних сільськогосподарської та погодної статистики, забезпечити її доступність для фахівців;

4. Забезпечити рівень перестраховування за кордоном на понад 40% агроризиків (США, Канада) та ін.

Напрацьовані методи в цих країнах потрібно успішно застосовувати на страховому ринку України, що дасть змогу розвинути сільське господарство та створити умови для інвестування в агропромисловість.

Таким чином, в ході вивчення зарубіжного страхового ринку сільськогосподарського страхування була виявлена переважна форма участі держави у вигляді надання підтримки сільськогосподарським товаровиробникам за сільськогосподарським страхуванням.

ДИСКУСІЯ. Аналіз зарубіжного досвіду показав, що при участі держави ринок сільськогосподарського страхування стає високорозвиненим.

Об'єктами сільськогосподарського страхування з державною підтримкою в зарубіжних країнах є не тільки сільськогосподарські культури, а й сільськогосподарські тварини. Розміри надаваних субсидій розрізняються залежно від категорії сільськогосподарського товаровиробника, переліку страхових ризиків, стажу його роботи та інших умов.

В цілому, в ході вивчення ринку сільськогосподарського страхування закордоном виділені основні особливості організації сільськогосподарського страхування, такі як:

- Створення державного органу, що виконує функції контролю та нагляду за ринком сільськогосподарського страхування (різний рівень втручання держави, в залежності від обраної моделі – американська, європейська);

- Утворення Товариств взаємного страхування;
- Виникнення аграрних страхових Пулів;
- Розроблення страхових програм з створенням стандартизованого страхового продукту та ін.

Дані особливості дозволяють застрахувати більше число суб'єктів сільського господарства і забезпечити їх фінансову стійкість.

Список використаних джерел

1. Александрова М.М. Закордонний досвід формування та розвитку систем страхування сільськогосподарських культур/ М.М. Александрова// Міжнародний збірник наукових праць. – № 2(20). – 2011. – С. 26.
2. Створення ефективної системи агрострахування з активною участю держави – можливі варіанти для України – Аналітична записка, підготовлена Проектом "Розвиток агрострахування в Україні", Міжнародна фінансова корпорація (IFC, Група Світового банку), 2011 // www.ifc.com
3. Управління фінансовими ризиками: лаборатор. Практикум / Пікус Р.В., Приказюк Н.В., Тлуста Г.Ю. – К.: Логос, 2012. – 280 с.
4. Філонюк О. Ф. Сучасні тенденції розвитку страхування // О.Ф. Філонюк – Страхова справа. – 2011. № 3. с. 6-9

5. Фисун І. Зарубіжний досвід страхування аграрних ризиків та доцільність його застосування в Україні / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://www.rusnauka.com/1_NIO_2011/Economics/78211.doc.htm

6. Carpenter, G. 2006. *Global Agriculture Insurance and Reinsurance Market Overview*. Guy Carpenter and Co: New York.

7. Mahul, O. and Stutley 2010. *Government Support to Agricultural Insurance: Challenges and Options for Developing Countries*. The World Bank. Washington, DC. DOI: <http://dx.doi.org/10.1596/978-0-8213-8217-2>

8. Mapfre. 1984. *Crop Insurance in the Countries of the Third World*. Report of the Fourth Third World Insurance Congress, Casablanca. Corporacion Mapfre S.A., Madrid.

9. Meuwissen, M. P. M., Huirne, R. B. M., Hardaker, J. B. 1999: income insurance in European Agriculture, *European Economy*, 2, European Commission, Directorate-General for Economic and Financial Affairs. DOI: 10.1111/j.1746-692X.2003.tb00037

10. Siamwalla, A., and A. Valdes. "Should Crop Insurance be Subsidized?" In *Crop Insurance for Agricultural Development*, ed. P. B. R. Hazell, C. Pomareda, and A. Valdes. Baltimore MD: Johns Hopkins University Press. DOI: 10.2307/1058794

11. World Insurance Report 2015 [Online], available at: <https://www.capgemini.com/thought-leadership/world-insurance-report-2015>

Надійшла до редколегії 10.08.15

М. Малик, д-р екон. наук, проф.

Г. Гудзь, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ОРГАНИЗАЦИЯ СТРАХОВОЙ ЗАЩИТЫ В АГРАРНОМ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВЕ – ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

Сельскохозяйственное производство и доход от сельского хозяйства связан с рядом рисков. В данной статье рассмотрены особенности и характеристики систем агрострахования, внедренных в зарубежных странах. Проанализированы возможные формы по которым осуществляется государственная поддержка агрострахования. Охарактеризованы участники систем агрострахования и основные мероприятия, предусмотренные данными системами страхования.

Ключевые слова: страхование, агрострахование, сельскохозяйственные риски, субсидирование, страховая услуга.

M. Malik, Doctor of Sciences (Economic), Professor,

H. Hudz, PhD student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ORGANIZATION OF INSURANCE DEFENCE IN AGRARIAN ENTERPRISE – FOREIGN EXPERIENCE

Financial stability of agricultural producers the most effective method to stimulate the development of agricultural insurance, which is part of the insurance premium compensation to agricultural producers for insurance contracts and regulation of insurance state. Government support of agricultural producers with their property insurance provides in a many developed countries (USA, Canada, Spain, etc.), through which achieved a high level of insurance in the agricultural sector of the economy. In Ukraine agricultural insurance also carried out with government support, but its development is characterized by slow pace. Problems of development of agricultural insurance and solutions determine the relevance of the study of this problem.

Agriculture is the key to food security. Insurance system should provide financial support to rural producers. That damage the agricultural sector affect not only the interests of the producers and the state in general, there is a need to create a basis for substantial government support for agriculture. Considerable support can be carried out through government subsidies producers or insurers in insurance operations.

Keywords: insurance, agricultural insurance, agricultural risks, subsidies, insurance services.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics; 2015, 8 (173): 25-31

УДК 339.138

JEL L1, F23, M3

DOI: dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/173-8/4

Н. Кочкіна, канд. екон. наук, доц.,

І. Медведєва, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАТЕГІЇ БЛАКИТНОГО ОКЕАНУ ДЛЯ ВИНОРОБНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

У статті розглянуто теоретико-практичні засади застосування інноваційної стратегії блакитного океану. Запропоновано стратегію блакитного океану для українських підприємств на ринку виноградних вин. Наведено алгоритм оцінки ефективності стратегії за допомогою матриці керованої політики або DPM (Direct Policy Matrix). Оцінено ефективність розробленої стратегії блакитного океану для українських підприємств на ринку виноградних вин.

Ключові слова: ринок вина; стратегія блакитного океану; оцінка ефективності стратегії; матриця керованої політики (DPM).

ВСТУП. В умовах глобалізації будь-яке підприємство, яке задовольняє попит на вітчизняному ринку, або якого не влаштовують його характеристики, планує вихід на міжнародний ринок. Підприємствам необхідно шукати нові ринки збуту для збільшення обсягу продажу продукції та ефективнішого використання виробничих потужностей. На цьому етапі найважливішим завданням для підприємства стає розробка стратегії виходу компанії на міжнародний ринок та оцінка її ефективності ще на етапі розробки. Багато робіт присвячено оцінці ефективності міжнародних стратегій, однак, найвідоміші методи оцінки ефективності стратегії базуються вже на результатах впровадженої стратегії, а єдиного ефективного методологічного підходу до оцінки ефективності стратегії на стадії її розробки в літературі досі не існує. Відсутність єдиних підходів до кількісних методів оцінювання ефективно-

сті стратегії та її реалізації обумовлюють проблеми довгострокового планування стратегії розвитку вітчизняних підприємств. До того ж, значна видова різноманітність маркетингових стратегій і різноплановість умов їх застосування потребують диференціації методів оцінювання їхньої ефективності. Таким чином, питання оцінювання ефективності маркетингових стратегій на етапі їх розробки залишаються невирішеними. Актуальність цих проблем і зумовила тему дослідження.

Глобалізація світової економіки призвела до найвищого ступеня інтенсифікації конкуренції на світовому ринку. Збільшення міжнародної конкуренції вимагає від підприємств пошуку нових стратегій на міжнародному ринку. А з огляду на інтенсифікацію міжнародних економічних відносин України загалом і вітчизняних підприємств зокрема, особливо актуалізується потреба у забезпеченні міжнародної конкурентоспроможності ві-